

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

ЄЛІНЄВСЬКИЙ ВІТАЛІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 32.143:330.331.4

**АКТИВІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Міжнародному університеті бізнесу і права (м. Херсон) Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор економічних наук, доцент
Язлюк Борис Олегович,
Тернопільський національний економічний
університет,
декан факультету аграрної економіки і
менеджменту, професор кафедри обліку та
економіко-правового забезпечення
агропромислового виробництва.

Офіційні опоненти: - доктор економічних наук, професор
Копитко Василь Іванович,
Львівська філія Дніпропетровського
національного університету залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна,
декан факультету;

- доктор економічних наук, професор
Місюк Микола Васильович,
Подільський державний аграрно-технічний
університет, декан економічного факультету.

Захист відбудеться **10 червня 2016 р. о 13⁰⁰ годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розісланий **10 травня 2016 року**.

Вчений секретар
спеціалізованої ради



Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення дієвості механізмів збалансованого соціально-економічного розвитку регіону на основі цілеспрямованих інституціональних перетворень виступає пріоритетним завданням національної економіки України. Особливе теоретичне і практичне значення дана проблема має в українському суспільстві, що переживає складний період трансформації системи соціально-економічних відносин. В сучасних умовах особливого значення дана проблема набуває з позиції підвищення ролі регіонів, яка тягне за собою розширення регіональних економічних інтересів, появу нових форм їх вираження.

Існує значна диспропорція в соціально-економічному розвитку регіонів, що зумовлює виникнення протиріч регіональних економічних інтересів із загальнонаціональними. У зв'язку з цим, актуалізується необхідність інтенсифікації процесів переходу до соціально-ринкового типу регіональної політики, орієнтованого на прискорення темпів і підвищення якості економічного росту за рахунок використання власного соціально-економічного потенціалу та активізації механізмів соціально-економічного розвитку кожного регіону.

Найважливішим завданням соціально-економічного розвитку регіону є застосування найбільш ефективних механізмів соціально-економічного розвитку, що базуються на оптимальному використанні природних, людських, виробничих, екологічних, територіальних та ін. складових з урахуванням принципів системного підходу.

Дані обставини визначають актуальність обраної теми дослідження.

Проблема активізації механізмів соціально-економічного розвитку регіонів є об'єктом наукового дослідження багатьох вітчизняних і закордонних учених. Істотний внесок у її вирішення внесли: О.І. Амоша, З.П.Бараник, Є.І.Бойко, М.П.Бутко, В.М.Бондаренко, В.Н. Василенко, І.М.Вахович, В.В.Величко, В.М. Геєць, З.В. Герасимчук, І.Ю. Гришова, Т.М.Гнатєва, Р.О.Дечко, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, І.О.Іртищева, О.С. Поважний, В.І.Карпов, О.О.Красноручський, Л.Л. Ковальська, В.І.Копитко, Ю.О.Лупенко, В.В.Лагодієнко, М.Й.Малік, А.Ф Мельник, О.В.Митяй, М.В.Місюк, Я.О.Побурко, В.А. Поповкін, В.О.Ткач, П.Т.Саблук, Л.І. Федулова, Б.О.Язлюк та інші

У роботах вказаних вчених сформульовані методологічні й організаційні принципи формування, структуризації, використання й відтворення соціально-економічного розвитку регіону.

Втім, зміни соціально-економічної ситуації, поява нових викликів сучасності, збільшення соціальних конфліктів та напруги, зумовлюють необхідність актуалізації наукових підходів до стимулювання довгострокового соціально-економічного розвитку регіонів і розробки відповідних адаптивних механізмів з урахуванням регіональних особливостей та процесів децентралізації.

Актуальність, теоретичне і практичне значення та недостатня

розробленість означених питань зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, визначили його мету і постановку завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано у рамках комплексної науково-дослідної роботи Міжнародного університету бізнесу і права «Теоретико-методологічні засади постіндустріальної трансформації регіональної економіки» (номер державної реєстрації 0114U002599). Особистий внесок дисертанта полягає у розробці теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо формування та активізації механізмів соціально-економічного розвитку регіону.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з формування та активізації механізмів соціально-економічного розвитку регіону.

Відповідно до мети в роботі були поставлені та вирішені наступні завдання:

- уточнити зміст поняття регіону в контексті забезпечення можливості саморозвитку території;
- удосконалити концепцію організаційно-економічного механізму формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону;
- удосконалити методичний підхід до оцінки регіональної соціально-економічної диференціації;
- запропонувати методичне забезпечення структуризації й кількісної оцінки пріоритетності цілей програм розвитку соціально-економічного потенціалу регіону;
- обґрунтувати методичні засади формування стратегії активізації соціально-економічного розвитку регіону;
- розвинути концепцію раціоналізації управління розвитком регіонального господарства;
- розробити управлінський інструментарій формування регіональних інноваційних програм;
- обґрунтувати рекомендації з пом'якшення впливу міграційних процесів в процесі реалізації регіональної соціально-економічної політики.

Об'єктом дослідження є процеси активізації механізмів соціально-економічного розвитку регіону.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти формування та функціонування механізмів соціально-економічного розвитку регіону.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження склали діалектичний метод пізнання і системний підхід, що обумовили комплексне дослідження питань активізації соціально-економічного розвитку регіону.

Методи, що використовувалися у процесі дослідження базуються на загальнонаукових та емпіричних методичних прийомах економічної науки. У процесі дослідження підходів щодо формування механізмів активізації соціально-економічного розвитку регіону застосовувалися економіко-математичні методи (для формування моделей оцінки ефективності стратегій

розвитку соціально-економічного потенціалу регіону), методи абстрагування (для виявлення і класифікації факторів, що впливають на механізми активізації соціально-економічного розвитку регіону), спостереження, виміру і опису (для систематизації даних), порівняння (для оцінки моделей і методів управління соціально-економічного розвитку регіону); аналітичний і синтетичний методи (для визначення умов і чинників соціально-економічного розвитку регіону); дедуктивний метод (при формуванні рекомендацій)

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі на нормативно-правові акти України, що регулюють соціально-економічний розвиток регіонів, дані Державної служби статистики України, наукові праці з проблем регіонального розвитку, інформаційно-аналітичні матеріали та науково-методичні розробки, публікації в періодичних виданнях.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій з активізації механізмів соціально-економічного розвитку регіону. Наукова новизна найважливіших результатів дослідження полягає у наступному:

вперше:

- розроблено концепцію організаційно-економічного механізму формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону, що включає порядок, принципи й процедури взаємодії органів влади, бізнесу й населення в ході формування й реалізації стратегії, а також управлінський інструментарій, що забезпечує ефективне використання ресурсів і розкриває потенціал конкурентоспроможності території в інтересах росту якості життя населення регіону;

удосконалено:

- методичний підхід до оцінки регіональної соціально-економічної диференціації, що полягає у визначенні факторів економічного росту для регіонів, схожих за типом соціально-економічного розвитку, що враховує взаємозв'язок показників у процедурі кластерного аналізу, дозволяє виявити розходження у факторах економічного росту для однотипних груп регіонів;

- методичне забезпечення структуризації й кількісної оцінки пріоритетності цілей програм розвитку соціально-економічного розвитку регіону, що ґрунтується на принципі системної ієрархії і включає: ієрархічне дерево цілей, яке відображає територіальну прив'язку цілей програми і програмних заходів; метод економічної оцінки результатів соціальних заходів, заснований на структуризації цілей програми; модифікований метод розрахунку чистого дисконтованого доходу від реалізації заходів програми;

- методичні засади формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону, що базуються на врахуванні розходжень економічних інтересів і потенціалів конкурентоспроможності територій, за допомогою включення в процес стратегічного планування представників ключових власників інтересів (держави, бізнесу й населення);

дістали подальший розвиток:

- понятійно-категоріальний апарат регіонально-адміністративного

менеджменту, зокрема уточнено зміст поняття регіону в контексті забезпечення можливості саморозвитку території: регіон - це цілісна економіко-географічна територія, що являє собою локально-спеціалізовану частину національного господарства країни, що характеризується комплексним соціально-економічним розвитком зі стійким внутрішнім зв'язком між його елементами; можливістю відтворення продукції галузей спеціалізації території для вирішення загальнодержавних завдань;

- концепція раціоналізації управління розвитком регіонального господарства на основі вдосконалювання організаційної структури, дотримання функціонального призначення й цільової орієнтації системи управління соціально-економічним розвитком регіону в довгостроковому періоді, підвищення темпів економічного росту регіону;

- управлінський інструментарій формування регіональних інноваційних програм, що передбачає органічну взаємодію інноваційної й інвестиційної діяльності, а саме: запропоновано алгоритм проведення комплексної експертизи інноваційних програм і проектів; розроблено ієрархічну модель вибору стратегії інноваційного розвитку регіону; обґрунтовано комплексну систему показників стійкого функціонування й розвитку регіону;

- рекомендації з формування механізмів пом'якшення впливу міграційних процесів в контексті реалізації регіональної соціально-економічної політики, що забезпечує функції моніторингу формування, профілактики загострення й вирішення кризових ситуацій у розвитку економічної системи регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані теоретичні висновки і розроблені методичні підходи, що містяться в дисертаційній роботі, можуть бути використані органами влади державного, регіонального й місцевого рівнів при розробці програмних документів у сфері соціально-економічного розвитку регіонів.

Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 77-521-9/169 від 16.09.2014 р.); Департаменту економічного розвитку та торгівлі Одеської обласної державної адміністрації (довідка № 17-14-16/177 від 12.01.2016 р.); Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації (довідка № 8-600-7/376 від 17.12.2015 р.); Вознесенської районної ради (довідка № 142 від 10.12.2015 р.); у науково-навчальному процесі Міжнародного університету бізнесу і права (довідка № 67-10/235 від 16.12.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Висновки, положення і рекомендації, що містяться у дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднені автором на конференціях, семінарах, нарадах, серед яких найбільш важливими були: XVI Всеукраїнська з

міжнародною участю науково-практична заочна конференція (м. Київ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Економічні аспекти розвитку країни: сучасний стан, проблеми та перспективи» (м. Тернопіль, 2015 р.); XII Всеукраїнська з міжнародною участю науково-практична заочна конференції «Наука України перспективи та потенціал» (м. Одеса, 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Priorytetowe obszary nauki» (м. Варшава, 2015 р.).

Публікації. Теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження, висновки і пропозиції автора відображено у 10 публікаціях, в т.ч. у 8 статтях у наукових фахових виданнях. Загальний обсяг публікацій – 3,5 умовн. друк. арк., з яких 3,1 умовн. друк. арк. належать авторіві особисто.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації становить 197 сторінок, із них 180 сторінок основного тексту. Робота містить 20 таблиць, 15 рисунків, додаток на 4 сторінках. Список використаних джерел налічує 185 найменувань і займає 13 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *першому розділі «Теоретичні засади соціально-економічного розвитку регіону»* досліджено наукові засади управління сталим соціально-економічним розвитком регіонів, визначено механізми управління функціонуванням і розвитком територіальних соціально-економічних систем, опрацьовано сучасні підходи до вирішення проблеми вирівнювання регіональної соціально-економічної диференціації, досліджено проблеми міграційних процесів в контексті реалізації стратегічних програм соціально-економічного розвитку регіону.

В результаті дослідження уточнено поняття регіону в контексті забезпечення можливості саморозвитку території: регіон - це цілісна економіко-географічна територія, що являє собою локально-спеціалізовану частину національного господарства країни, що характеризується комплексним соціально-економічним розвитком зі стійким внутрішнім зв'язком між його елементами; можливістю відтворення продукції галузей спеціалізації території для вирішення загальнодержавних завдань.

У процесі дослідження систематизовані теоретичні підходи й на цій основі виявлені основні тенденції й закономірності розвитку регіону як суб'єкту виникнення економічних інтересів. Виявлено й досліджено діалектичну єдність процесів функціонування й розвитку територіальної системи, що виступає в якості найважливішої теоретичної основи формування й реалізації регіональної соціально-економічної політики (рис. 1).

Визначена координаційно-інтегруюча роль регіональної політики в процесах регулювання розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, що передбачає включення у відтворювальні процеси наступних складових регіональної економіки: природно-ресурсного, бюджетно-фінансового,

виробничого потенціалів, а також алокаційної підсистеми й підсистеми планування процесів управління.

Теоретично обґрунтовано взаємозв'язок між рівнем розвитку регіональної інфраструктури і рівнем соціально-економічного розвитку регіону, що сприяє економічно обґрунтованій постановці питання ідентифікації соціально-економічного рівня й умов розвитку регіону (регіонів) у ситуації єдності й взаємопроникнення ринкових відносин і соціально-економічних інтересів розвитку регіонів і країни в цілому. Функціонування систем регіональної інфраструктури передбачає не тільки внутрішні, але й зовнішні зв'язки їх елементів.

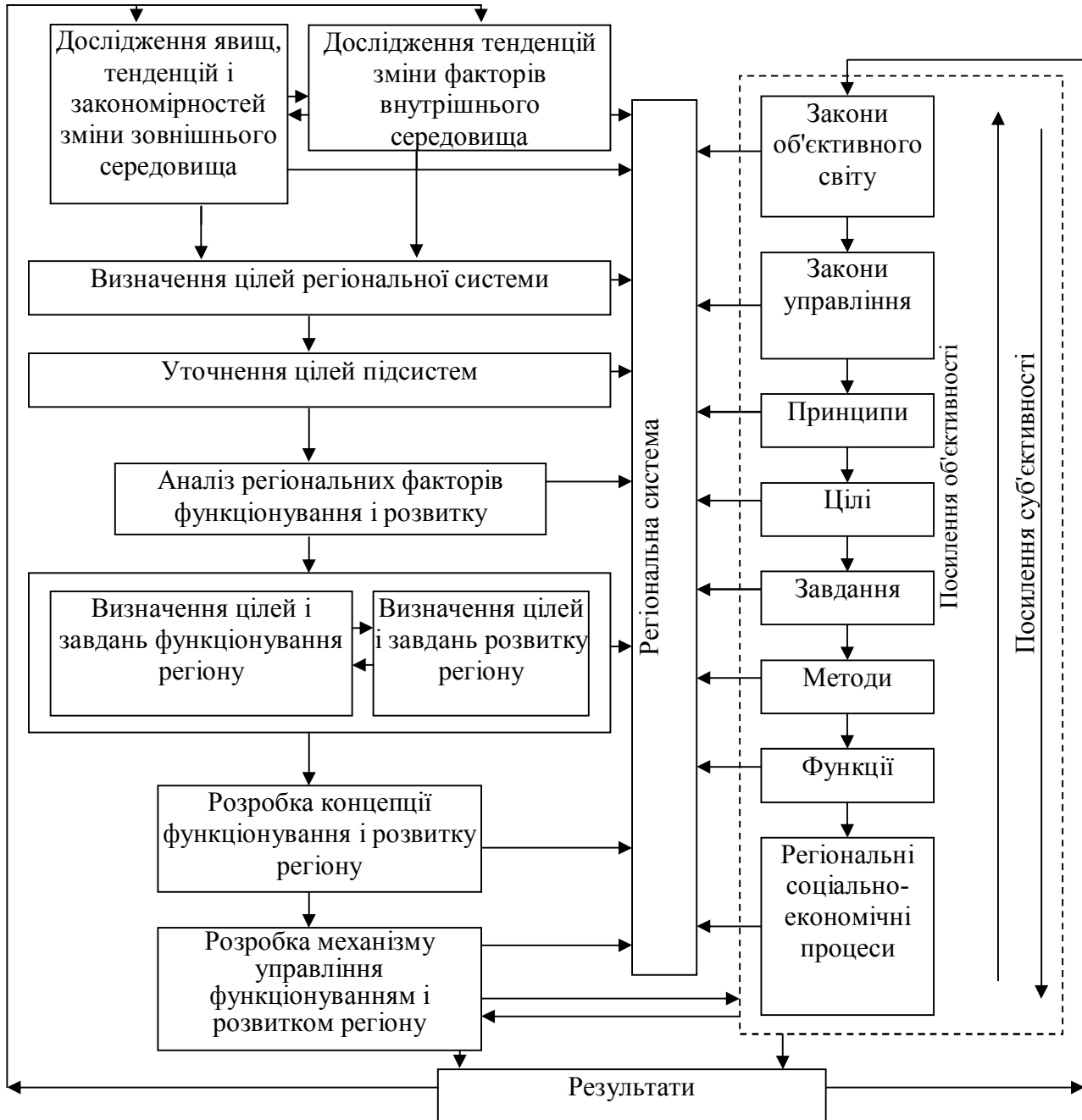


Рис.1. Концептуальна схема управління функціонуванням і розвитком регіональної системи

Обґрунтовано потребу в системному компоненті регіональної соціально-

економічної політики, що забезпечує функції моніторингу формування, профілактики загострення й вирішення кризових ситуацій у розвитку економічної системи регіону. Розкрито можливості відтворювального підходу до дослідження й практичного формування антикризового компонента регіональної соціально-економічної політики: істотні взаємозв'язки, що складаються в русі циклів відтворення в економічній системі регіону, покладені в основу механізму антикризового регулювання розвитку території як ядра антикризового компонента регіональної соціально-економічної політики.

Розкрито способи формування інституціонально-господарського ядра антикризової компоненти регіональної соціально-економічної політики: концентрація необхідних фінансово-інвестиційних ресурсів на мезорівні на основі перетворення системи бюджетних відносин і створення ефективних механізмів заощадження й інвестування; формування системи відтворення людського капіталу, що охоплює всі рівні організації господарських відносин; формування нормативної бази, комплексу ефективних контрактів і системи стимулювання раціональної поведінки учасників ринку.

Встановлено базові критерії, що визначають соціальну напругу регіону в сучасних умовах, сукупність яких дозволяє оцінити зв'язок між показниками міграційного приросту і рядом економічних змінних по регіонах як відповідного компонента регіональної соціально-економічної політики (коефіцієнт загального міграційного приросту, коефіцієнт міграційного приросту в результаті внутрішньодержавних і зовнішніх міграцій; незалежні змінні - грошові доходи і витрати на душу населення, реальні грошові доходи, чисельність зареєстрованих безробітних та чисельність безробітних за методологією МОП, потреба підприємств у робочій силі на 1000 чоловік населення тощо). Посилення міграційних процесів потребує створення спеціальної служби моніторингу і кризового регулювання в структурі регіональних адміністрацій, що діє на постійних початках і фінансується з бюджету території.

У другому розділі **«Методичні засади активізації механізмів соціально-економічного розвитку регіону»** досліджено науково-методичний базис регіональних економічних досліджень, обґрунтовано методичні засади моделювання розвитку соціально-економічного розвитку регіону, розроблено методичні підходи до економічного обґрунтування програм соціально-економічного розвитку регіону, визначено особливості програмування реалізації політики соціально-економічного розвитку регіону.

На основі дослідження різноманіття методів регіональних економічних досліджень розроблено методичний підхід до оцінки регіональної соціально-економічної диференціації, що полягає у визначенні факторів економічного росту для регіонів, схожих за типом соціально-економічного розвитку, що враховує взаємозв'язок показників у процедурі кластерного аналізу, дозволяє виявити розходження у факторах економічного росту для однотипних груп регіонів (табл 1).

Застосування методичного підходу створює основу формування комплексної політики регулювання регіональної нерівності. Пропонований

підхід передбачає здійснення оцінки територіальної диференціації за рівнем розвитку за трьома етапами: на першому етапі визначається система показників (базові, цільові, оціночні); на другому етапі визначається цільовий показник (нижня границя інтервалу); на третьому етапі, відповідно до закону нормального розподілу визначається межа диференціації розвитку.

Таблиця 1

Етапи реалізації методики оцінки регіональної соціально-економічної диференціації

Назва етапу	Зміст	Результати
1. Статистичний аналіз регіональної соціально-економічної диференціації	Відбір статистичних показників, що відображають рівень розвитку за ключовими напрямками. Розрахунок статистичних коефіцієнтів по кожному показнику соціально-економічного розвитку регіону	Перелік актуальних проблем територіальної неоднорідності
2. Кластеризація регіонів по групах показників, що характеризують соціально-економічний розвиток	Кластерний аналіз сукупності регіонів по групах показників, що характеризують соціально-економічний розвиток	Перелік кластерів регіонів, визначення характерних особливостей розвитку регіонів, складових кластери
3. Моделювання економічного зростання для регіонів в цілому і для однотипних груп регіонів.	Формування економетричних моделей оцінювання валового регіонального продукту для всієї сукупності регіонів, для однотипних груп регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, отриманих в результаті кластерного аналізу	Загальна модель економічного зростання регіонів, приватні моделі економічного зростання. Встановлення залежності між рівнем розвитку регіонів та факторами економічного зростання
4. Побудова прогнозних моделей динаміки економічного зростання на короткострокову перспективу	Побудова прогнозних моделей економічного зростання, факторів економічного зростання.	Прогноз соціально-економічного розвитку регіонів. Прогноз динаміки факторів економічного зростання.

У процесі дисертаційного дослідження розроблене методичне забезпечення структуризації й кількісної оцінки пріоритетності цілей програм розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, що ґрунтується на принципі системної ієрархії. На верхньому рівні розглядаються географічна прив'язка цілей соціально-економічного розвитку регіону в розрізі районів (міст), на другому рівні для кожного з районів (міст) виділяються соціальні, екологічні й економічні цілі розвитку. Для оцінки пріоритетності цих цілей на перших двох рівнях запропоновано скористатися статистичною інформацією. При цьому розроблена система показників, які дозволяють здійснити оцінку пріоритетності на першому рівні (географічна прив'язка програми), а потім і на другому (напрямки реалізації програми). Для оцінки пріоритетності цілей

третього рівня запропоновано скористатися методом експертних оцінок. Структура ієрархічного дерева цілей програми соціально-економічного розвитку регіону відображає територіальну прив'язку цілей першого й наступного рівнів, а також програмних заходів. Кількісна оцінка пріоритетності цілей заснована на статистичній інформації й векторному методі ранжирування для перших двох рівнів дерева цілей й експертному оцінюванні для цілей наступних рівнів.

Запропоновано метод розрахунку економічної оцінки результатів соціальних заходів, заснований на використанні структуризації цілей програми соціально-економічного розвитку регіону, їх пріоритетних оцінок, економічних оцінок результатів програмних заходів економічної й екологічної спрямованості.

Запропоновано систему показників, що в сучасних умовах характеризують методологічні засади всебічного аналізу міграційної ситуації та визначення ступеня її впливу на розвиток і функціонування ринку праці в умовах переходу регіональної економіки на новий інноваційний шлях розвитку, а також для прогнозно-аналітичних розрахунків ролі міграції в заповненні потреб регіонів у трудових ресурсах. Це дає можливість не тільки оцінити обмеження прискореного переходу регіонів до нової економіки в умовах децентралізації, пов'язані з демографічними, трудовими і міграційними факторами, але й розробити систему заходів щодо їх запобігання.

Для оцінки економічної ефективності програми соціально-економічного розвитку регіону запропонована модифікована формула розрахунку чистого дисконтованого доходу від реалізації заходів програми в цілому, що передбачає введення двох різних норм дисконту: для групи програмних заходів, що реалізують економічні цілі, і групи заходів, що реалізують соціально-екологічні цілі.

Регіональні цільові програми соціально-економічного розвитку регіону повинні бути орієнтовані на розвиток на якісно новій основі, й повинні включати завдання й пріоритетні напрямки процесу формування нової моделі, а також механізм їх реалізації. В результаті дослідження запропоновано основні напрями програми соціально-економічного розвитку регіону на якісно новій основі, а також визначено структуру механізму реалізації програми. Обґрунтовано використання системи ієрархічних правил формування оптимальної черговості реалізації програмних заходів, що враховує ефективність заходів і пріоритетність реалізованих у рамках розроблюваної програми цілей розвитку регіону.

У *третьому розділі «Удосконалення механізмів соціально-економічного розвитку регіону»* обґрунтовано пропозиції з активізації механізму управління соціально-економічним розвитком регіону, розроблено механізм формування і реалізації інноваційного потенціалу соціально-економічного розвитку регіону, запропоновано організаційно-економічне забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону, запропоновано механізми пом'якшення міграційних процесів в процесі розробки та реалізації стратегічних цілей соціально-економічного розвитку регіону.

Доведено, що якість стратегії розвитку регіону прямо залежить від врахування інтересів держави, бізнесу й населення як основних елементів регіональної соціально-економічної системи. Розкриті сучасні проблеми міграції трудового потенціалу та їх вплив на соціально-економічну напругу в регіоні. Запропоновано методичний підхід до формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону з урахуванням сучасних процесів, що базується на існуючих розходженнях економічних інтересів і потенціалів конкурентоспроможності територій, за допомогою включення в процес стратегічного планування представників ключових власників інтересів (держави, бізнесу й населення), і являє собою сукупність специфічних методів й інструментів, що формують процес розробки елементів стратегії соціально-економічного розвитку регіону, таких як: вимір й врахування факторів соціально-економічного розвитку території; формування цілей регіонального розвитку; визначення сценарію розвитку регіону й моніторинг якості реалізації стратегії. Такий підхід дає можливість підвищити якість розробки регіональних стратегій за рахунок систематизації комплексу робіт зі стратегічного планування розвитку територій.

В результаті дослідження визначено сутність й роль механізму управління соціально-економічним розвитком регіону як інструментарію раціоналізації взаємодії технологічних складових поточного, перспективного й стратегічного управління з урахуванням особливостей їх функціонального призначення й цільової орієнтації на досягнення планованих економічних, фінансових і соціальних результатів. Механізм управління регіональною економічною системою, виконуючи роль інструментарію раціоналізації взаємодії технологічних складових поточного, перспективного й стратегічного управління, з урахуванням індивідуальності їх функціональних призначень і цільової орієнтації на досягнення планованих економічних, фінансових результатів, надає органам регіонального управління можливість підвищувати якісні й кількісні характеристики цільових настанов видів управління на основі застосовуваних організаційних й економічних заходів по забезпеченню реалізації функцій і методів поточного, перспективного управління, взаємодій технологічних складових стратегічного управління розвитком регіональної економічної системи.

Розроблено концепцію організаційно-економічного механізму формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону, що включає порядок, принципи й процедури взаємодії органів влади, бізнесу й населення регіону в ході формування й реалізації стратегії розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, а також методичний інструментарій, що дозволяє аналізувати ресурси й потенціал розвитку регіону, формувати сценарії, здійснювати вибір пріоритетного сценарію розвитку, оцінити результати стратегічного розвитку регіону, що забезпечує ефективне використання ресурсів і розкриває потенціал конкурентоспроможності території в інтересах росту якості життя населення регіону (рис. 2).

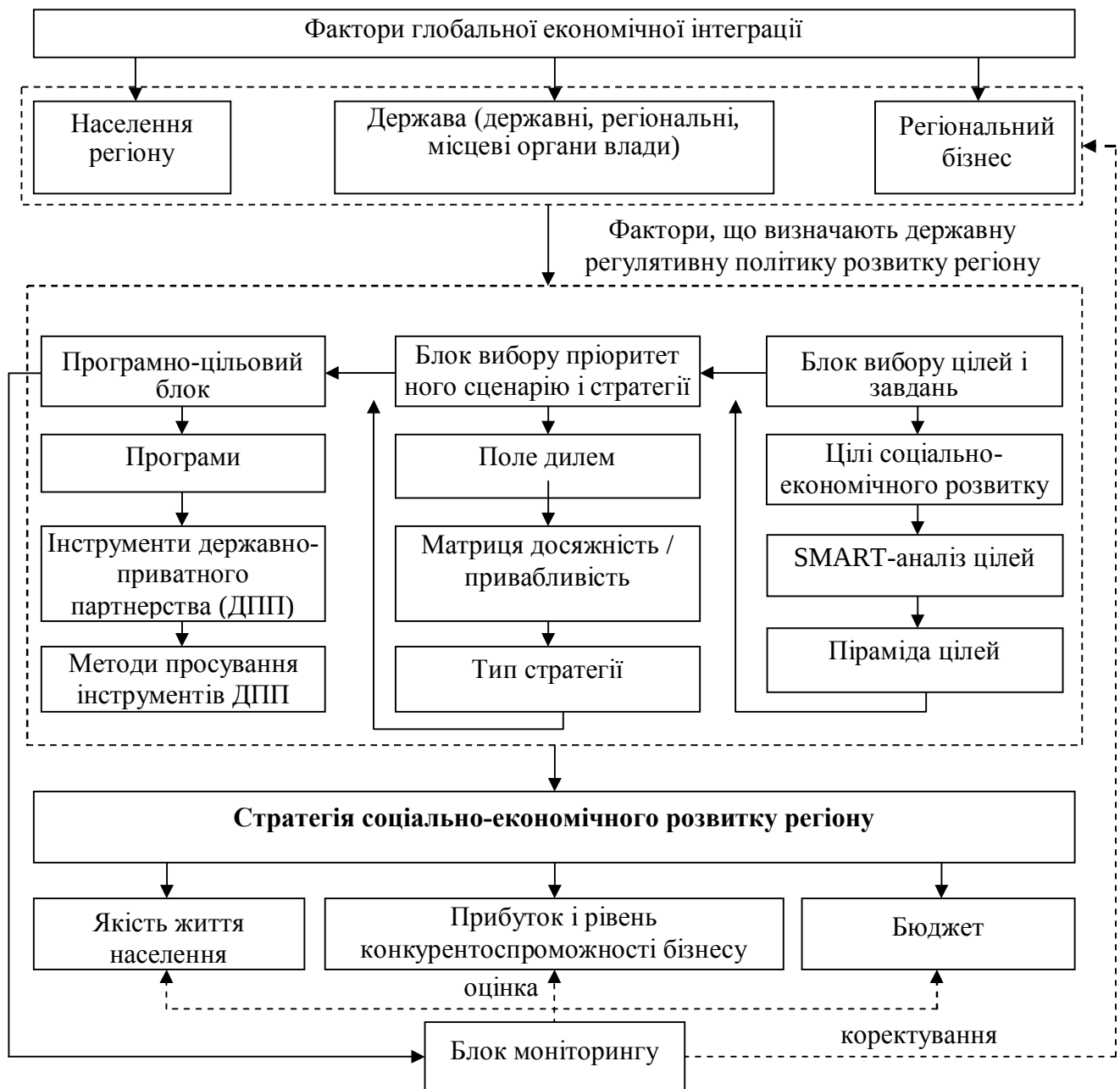


Рис. 2. Організаційно-економічний механізм формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону

Запропонований організаційно-економічний механізм формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону регламентує форми, порядок, принципи взаємовідносин всіх суб'єктів регіонального розвитку й включає управлінський інструментарій, необхідний для розробки її ключових блоків.

Розробку раціональних сценаріїв стратегії соціально-економічного розвитку території необхідно здійснювати з використанням методичного інструментарію, що дозволяє формувати альтернативні сценарії розвитку території на основі виявлених дилем соціально-економічного розвитку й здійснювати вибір пріоритетного сценарію на основі виміру привабливості галузей й імовірності реалізації сценарію.

Запропонована система моніторингу й контролінгу результатів реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону, що заснована на вивченні й вимірі інформації про всіх суб'єктів регіонального розвитку (державні, регіональні, місцеві органи влади, а також населення й представники корпоративного сектору) у єдиному вповноваженому органі виконавчої влади, відповідальному за консолідацію й обробку результатів, а також за вживання заходів по коректуванню стратегії. Така система дозволяє впорядкувати процес інформаційного обміну й забезпечує вживання своєчасних заходів, необхідних для досягнення поставлених цілей соціально-економічного розвитку регіону.

Обґрунтовано концепцію раціоналізації управління розвитком регіонального господарства на основі здійснення комплексу заходів щодо: удосконалювання організаційної структури; організації взаємодії технологічних елементів систем поточного, перспективного й стратегічного управління розвитком регіону; підвищення економічних результатів; забезпечення збалансованості обсягів наявних ресурсів з поставленими до досягнення в поточному й перспективному періодах орієнтирами економічних, фінансових і соціальних результатів; застосування прогностичних, оптимальних, імітаційних і нормативних методів визначення економічних, фінансових результатів перспективного розвитку регіональної економічної системи. Це надає можливість менеджменту підприємств, галузевим складовим й в цілому регіональному господарству приводити у відповідність здійснювані комплексні заходи й дії з функціональними призначеннями та цільовою спрямованістю впливу кожного елемента системи управління на досягнення планованих економічних, фінансових і соціальних результатів розвитку регіонального господарства в довгостроковому періоді.

Розроблено алгоритм формування регіональних інноваційних програм (рис. 3), що передбачає органічну взаємодію інноваційної й інвестиційної діяльності, проведення комплексної експертизи. Він дозволяє здійснити обґрунтований відбір програм і проектів для бюджетного фінансування, що забезпечує поліпшення якості програмних і проектних матеріалів і підвищення ефективності програмно-цільового управління територіальним розвитком.

Запропоновано ієрархічна модель вибору стратегії інноваційного розвитку регіону з використанням методу аналізу ієрархій, що включає такі рівні, як: фокус, фактори, актори, цілі акторів, контрастні стратегії, що дозволяє підвищити ефективність територіального стратегічного управління; здійснений вибір стратегії інноваційного розвитку регіону, що виявляє інфраструктурно-кластерний підхід як найбільш адекватний існуючим і перспективним ресурсним можливостям розвитку регіону.

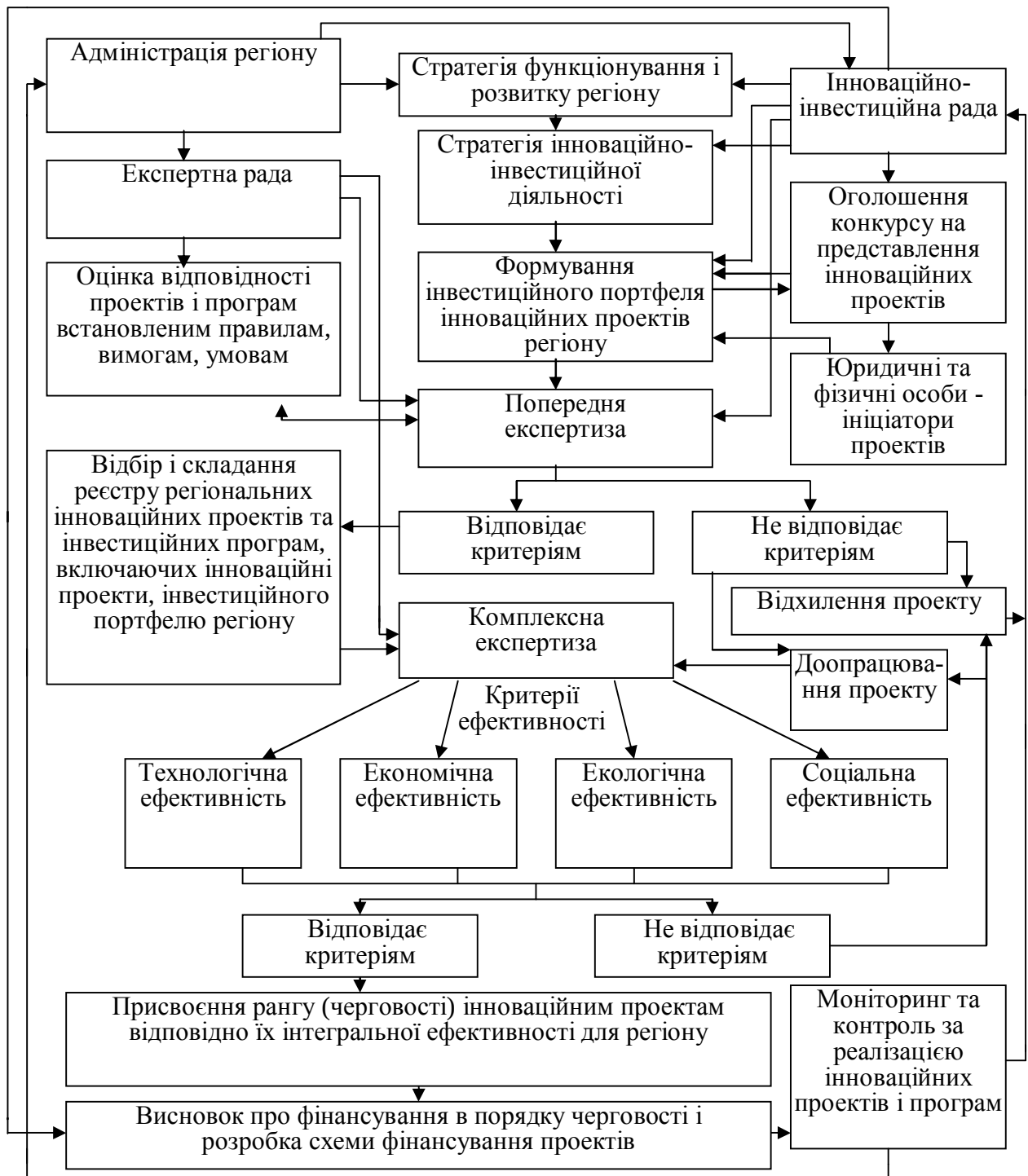


Рис.3. Алгоритм формування регіональних інноваційно-інвестиційних програм

Розроблено комплексну систему показників стійкого функціонування й розвитку регіону на основі стратегічних орієнтирів і територіальних підсистем (інноваційної, економічної, соціальної, розвитку людського потенціалу, інфраструктури, управління, навколишнього середовища й ресурсів), що формує матричну структуру для розробки й реалізації регіональної соціально-економічної політики розвитку інноваційної діяльності (табл. 2).

**Оцінка впливу стратегій розвитку Причорноморського регіону на
досягнення цілей акторів і підсумкові значення ваг стратегій**

Стратегії	Цілі акторів							Підсумкові значення ваги стратегій
	Підтримка формування регіональної інноваційної системи як складової частини національної інноваційної системи	Забезпечення сталого функціонування і розвитку регіону на інноваційній основі	Підвищення конкурентоспроможності продукції	Прискорення впровадження результатів у виробництво	Забезпечення кадрами високотехнологічних підприємств	Створення спеціальних умов, що стимулюють інноваційну діяльність	Сприяння формуванню середовища, що активізує інноваційний розвиток територій	
Проекція сьогодення на майбутнє	0,100	0,092	0,087	0,090	0,086	0,087	0,084	0,089
Створення сприятливих умов	0,150	0,146	0,142	0,137	0,176	0,138	0,368	0,169
Інфраструктурний підхід	0,250	0,243	0,236	0,268	0,208	0,369	0,184	0,247
кластерний підхід	0,200	0,195	0,189	0,189	0,241	0,180	0,133	0,195
Інфраструктурно-кластерний підхід	0,300	0,324	0,346	0,316	0,289	0,226	0,231	0,300
Узгодженість $\lambda_{\max}$	5,25	5,196	5,169	5,254	5,309	5,33	5,15	
Відносна узгодженість, %	5,6	4,4	3,8	5,7	6,9	7,4	3,3	

Пропонована система показників може використовуватися для: створення стратегії розвитку соціально-економічної системи регіону на інноваційних засадах; проведення регулярного моніторингу соціально-економічного розвитку в регіоні; порівняльного аналізу рівня і темпів розвитку регіонів; визначення напрямів удосконалення механізму регіонального розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоноване нове вирішення важливого наукового і практичного завдання – формування механізмів активізації соціально-економічного розвитку регіону. За результатами дослідження сформовані висновки теоретичного, методичного та науково-практичного характеру:

1. В результаті дослідження уточнено поняття регіону в контексті забезпечення можливості саморозвитку території: регіон - це цілісна економіко-

географічна територія, що являє собою локально-спеціалізовану частину національного господарства країни, що характеризується комплексним соціально-економічним розвитком зі стійким внутрішнім зв'язком між його елементами; можливістю відтворення продукції галузей спеціалізації території для вирішення загальнодержавних завдань. Визначено координаційно-інтегруючу роль регіональної політики в процесах регулювання розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, що передбачає включення у відтворювальні процеси наступних складових регіональної економіки: природно-ресурсного, бюджетно-фінансового, виробничого потенціалів, а також алокаційної підсистеми й підсистеми планування процесів управління.

2. На основі дослідження різноманіття методів регіональних економічних досліджень розроблено методичний підхід до оцінки регіональної соціально-економічної диференціації, що полягає у визначенні факторів економічного росту для регіонів, схожих за типом соціально-економічного розвитку, що враховує взаємозв'язок показників у процедурі кластерного аналізу, дозволяє виявити розходження у факторах економічного росту для однотипних груп регіонів. Застосування методичного підходу створює основу формування комплексної політики регулювання регіональної нерівності. Запропонований підхід передбачає здійснення оцінки територіальної диференціації за рівнем розвитку за трьома етапами: на першому етапі визначається система показників (базові, цільові, оціночні); на другому етапі визначається цільовий показник (нижня границя інтервалу); на третьому етапі, відповідно до закону нормального розподілу визначається межа диференціації розвитку.

3. У процесі дисертаційного дослідження розроблене методичне забезпечення структуризації й кількісної оцінки пріоритетності цілей програм соціально-економічного розвитку регіону, що ґрунтується на принципі системної ієрархії. Структура ієрархічного дерева цілей програми соціально-економічного розвитку регіону відображає територіальну прив'язку цілей першого й наступного рівнів, а також програмних заходів. Кількісна оцінка пріоритетності цілей заснована на статистичній інформації й векторному методі ранжирування для перших двох рівнів дерева цілей й експертному оцінюванні для цілей наступних рівнів. Запропоновано метод розрахунку економічної оцінки результатів соціальних заходів, заснований на використанні структуризації цілей програми розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, їх пріоритетних оцінок, економічних оцінок результатів програмних заходів економічної й екологічної спрямованості. Для оцінки економічної ефективності програми соціально-економічного розвитку регіону запропонована модифікована формула розрахунку чистого дисконтованого доходу від реалізації заходів програми в цілому, що передбачає введення двох різних норм дисконту: для групи програмних заходів, що реалізують економічні цілі, і групи заходів, що реалізують соціально-екологічні цілі.

4. Запропоновано підхід до формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону в умовах диференціації економічних інтересів і потенціалів конкурентоспроможності територій, що включає: процедуру виділення й виміру факторів державної регулятивної політики; формування альтернативних

сценаріїв розвитку економіки й соціальної сфери регіону за допомогою поля дилем; технологію побудови й застосування матриці «досяжність/привабливість» для вибору оптимального сценарію й стратегії регіонального розвитку; систему моніторингу й контролінгу результатів реалізації стратегії з визначенням границь відповідальності органів державної влади, що дозволяє вибудовувати раціональну послідовність формування стратегії й дає можливість гармонізувати відносини органів державної влади, корпоративного й споживчого секторів у ході її розробки й реалізації.

5. Розроблено концепцію організаційно-економічного механізму формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону, що включає порядок, принципи й процедури взаємодії органів влади, бізнесу й населення регіону в ході формування й реалізації стратегії розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, а також управлінський інструментарій, який дозволяє аналізувати ресурси й потенціал розвитку регіону, формувати сценарії, здійснювати вибір пріоритетного сценарію розвитку, оцінити результати стратегічного розвитку регіону. Це забезпечуватиме ефективне використання ресурсів і розкриває потенціал конкурентоспроможності території в інтересах росту якості життя населення регіону.

6. Розроблено концепцію раціоналізації управління розвитком регіонального господарства на основі реалізації комплексу організаційно-економічних, фінансових й інноваційних заходів щодо вдосконалювання організаційної структури, дотримання функціонального призначення й цільової орієнтації технологічними й ресурсними елементами системи управління соціально-економічним розвитком регіону в довгостроковому періоді, підвищення темпів економічного росту регіону.

7. Розроблено алгоритм формування регіональних інноваційних програм, що передбачає органічну взаємодію інноваційної й інвестиційної діяльності, проведення комплексної експертизи, який дозволяє здійснити обґрунтований відбір програм і проектів для бюджетного фінансування, що забезпечує поліпшення якості програмних і проектних матеріалів і підвищення ефективності програмно-цільового управління територіальним розвитком. Запропоновано ієрархічну модель вибору стратегії інноваційного розвитку регіону з використанням методу аналізу ієрархій, що включає такі рівні, як: фокус, фактори, актори, цілі акторів, контрастні стратегії, що дозволяє підвищити ефективність територіального стратегічного управління; здійснений вибір стратегії інноваційного розвитку регіону, що виявляє інфраструктурно-кластерний підхід як найбільш адекватний існуючим і перспективним ресурсним можливостям розвитку регіону. Обґрунтовано комплексну систему показників стійкого функціонування й розвитку регіону на основі стратегічних орієнтирів і територіальних підсистем, що формує матричну структуру для розробки й реалізації регіональної соціально-економічної політики розвитку інноваційної діяльності.

8. Обґрунтовано потребу в системному компоненті регіональної соціально-економічної політики, що забезпечує функції моніторингу формування, профілактики загострення й вирішення кризових ситуацій у

розвитку економічної системи регіону. Визначено рекомендації з пом'якшення впливу міграційних процесів в процесі реалізації регіональної соціально-економічної політики, що передбачає створення спеціальної служби моніторингу кризових ситуацій і кризового регулювання в структурі регіональних адміністрацій, що діє на постійних початках і фінансується з бюджету території.

9. Запропонована система моніторингу й контролінгу результатів реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону, що виділяє й взаємоув'язує відповідальність державних, регіональних і місцевих органів влади в контурі реалізації державної регулятивної політики регіонального розвитку та дозволяє оперативно коректувати стратегію розвитку по факторах соціально-економічного середовища. Система дозволяє впорядкувати процес інформаційного обміну й забезпечує вживання своєчасних заходів, необхідних для досягнення поставлених цілей розвитку соціально-економічного потенціалу регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Єліневський В.Ю. Наукові засади управління сталим соціально-економічним розвитком регіонів / В.Ю. Єліневський // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання – Дніпропетровськ, – 2014. - №12.

2. Єліневський В.Ю. Механізми управління функціонуванням і розвитком територіальних соціально-економічних систем / В.Ю. Єліневський // Глобальні та національні проблеми економіки. –2014. –№ 2. – С. 1259-1262.

3. Єліневський В.Ю. Чинники розвитку внутрішнього агропродовольчого ринку регіону / В.Ю. Єліневський // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 4 .- С. 22-28.

4. Єліневський В.Ю. Інституційне забезпечення аграрного ринку як чинник продовольчої безпеки / І.Ю.Гришова, В.М.Бондаренко, В.Ю. Єліневський // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 19. – № 3. – С. 4-9. – ISSN 1993-0259.

5. Єліневський В.Ю. Формування та шляхи удосконалення регіональної політики в умовах асиметричного розвитку соціально-економічної сфери / В.Ю. Єліневський //Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. «Економіка і менеджмент».- №12(66). - 2015- С.15-19

6. Єліневський В.Ю. Теоретичні засади розвитку соціально-економічного потенціалу регіону/ В.Ю. Єліневський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. «Економіка і менеджмент».- № 1(67).- 2016 – С.

140-145.

7. Єліневський В.Ю. Державна підтримка соціально-економічного розвитку аграрної сфери регіону / В.Ю. Єліневський // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. – № 1.- С. 77-81.

8. Елиневский В.Ю. Имплементация социальной ответственности бизнеса в экономику аграрного сектора Украины/ В.Ю.Елиневский// Вестник Ивановского государственного университета. Серия «Экономика», 2015. - №3-4 (25-26) - С.58-62.

Матеріали конференцій та публікації у інших виданнях:

9. Єліневський В.Ю. Інноваційний потенціал як фактор забезпечення економічної стійкості: регіональний аспект / В.Ю. Єліневський// Матеріали XVI Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної заочної конференції. - Київ, – 2014. - С. 25 - 27 (26-27 грудня 2014 р.).

10. Єліневський В.Ю Проблеми забезпечення розвитку бізнесу аграрного сектору в сучасних умовах / В.Ю. Єліневський, О.В. Демченко // Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " Economy. Priorytetowe obszary nauki" (29.11.2015 - 30.11.2015) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. - str.34-37.

АНОТАЦІЯ

Єліневський В.Ю. Активізація механізмів соціально-економічного розвитку регіону – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2016р.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з формування та функціонування механізмів розвитку соціально-економічного потенціалу регіону.

Розроблено концепцію організаційно-економічного механізму формування стратегії розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, що включає порядок, принципи й процедури взаємодії органів влади, бізнесу й населення в ході формування й реалізації стратегії, а також управлінський інструментарій, що забезпечує ефективне використання ресурсів і розкриває потенціал конкурентоспроможності території в інтересах росту якості життя населення регіону.

Удосконалено методичні підходи до оцінки регіональної соціально-економічної диференціації, структуризації й кількісної оцінки пріоритетності цілей програм розвитку соціально-економічного потенціалу регіону.

Ключові слова: регіональна економіка, соціально-економічний розвиток, організаційно-економічний механізм, стратегія, ефективність, інновації, антикризовий механізм, моніторинг.

АННОТАЦИЯ

Елиневский В.Ю. Активизация механизмов социально-экономического развития региона. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 - развитие производительных сил и региональная экономика. - Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2016 г.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методических основ и практических рекомендаций по активизации и функционированию механизмов социально-экономического развития региона.

В результате исследования уточнено понятие региона в контексте обеспечения возможности саморазвития территории.

Разработан методический подход к оценке региональной социально-экономической дифференциации, который заключается в определении факторов экономического роста для регионов, схожих по типу социально-экономического развития, учитывает взаимосвязь показателей в процедуре кластерного анализа, позволяет выявить различия в факторах экономического роста для однотипных групп регионов. Применение методического подхода создает основу формирования комплексной политики регулирования регионального неравенства. Предлагаемый подход предусматривает осуществление оценки территориальной дифференциации по уровню развития в три этапа: на первом этапе определяется система показателей (базовые, целевые, оценочные) на втором этапе определяется целевой показатель (нижняя граница интервала) на третьем этапе, в соответствии с законом нормального распределения определяется предел дифференциации развития.

Разработано методическое обеспечение структуризации и количественной оценки приоритетности целей программ развития социально-экономического потенциала региона, основанное на принципе системной иерархии. Структура иерархического дерева целей программы развития социально-экономического потенциала региона отражает территориальную привязку целей первого и последующего уровней, а также программных мероприятий. Предложен метод расчета экономической оценки результатов социальных мероприятий, основанный на использовании структуризации целей программы развития социально-экономического потенциала региона, их приоритетных оценок, экономических оценок результатов программных мероприятий экономической и экологической направленности. Для оценки экономической эффективности программы социально-экономического потенциала региона предложена модифицированная формула расчета чистого дисконтированного дохода от реализации мероприятий программы в целом.

Предложен подход к формированию стратегии развития социально-экономического потенциала региона в условиях дифференциации экономических интересов и потенциалов конкурентоспособности территорий, включающий: процедуру выделения и измерения факторов государственной регулятивной политики; формирование альтернативных сценариев развития экономики и социальной сферы региона с помощью поля проблем;

технологии построения и применения матрицы «достижимость / привлекательность» для выбора оптимального сценария и стратегии регионального развития; систему мониторинга и контроллинга результатов реализации стратегии по определению границ ответственности органов государственной власти.

Разработана концепция организационно-экономического механизма формирования стратегии развития социально-экономического потенциала региона, которая включает порядок, принципы и процедуры взаимодействия органов власти, бизнеса и населения региона в ходе формирования и реализации стратегии развития социально-экономического потенциала региона, а также управленческий инструментарий.

Разработана концепция рационализации управления развитием регионального хозяйства на основе реализации комплекса организационно-экономических, финансовых и инновационных мероприятий по совершенствованию организационной структуры, соблюдению функционального назначения и целевой ориентации технологическими и ресурсными элементами системы управления социально-экономическим развитием региона в долгосрочном периоде.

Разработан алгоритм формирования региональных инновационных программ, который предполагает органическое взаимодействие инновационной и инвестиционной деятельности, проведение комплексной экспертизы, который позволяет осуществить обоснованный отбор программ и проектов для бюджетного финансирования, обеспечивает улучшение качества программных и проектных материалов и повышения эффективности программно-целевого управления территориальным развитием. Предложена иерархическая модель выбора стратегии инновационного развития региона с использованием метода анализа иерархий. Обоснована комплексная система показателей устойчивого функционирования и развития региона.

Обоснована необходимость в антикризисном компоненте региональной социально-экономической политики, обеспечивающем функции мониторинга формирования, профилактики обострения и решения кризисных ситуаций в развитии экономической системы региона. Раскрыты способы формирования институционально-хозяйственного ядра антикризисного компонента региональной социально-экономической политики. Определены базовые антикризисные стратегии.

Ключевые слова: региональная экономика, социально-экономическое развитие, организационно-экономический механизм, стратегия, эффективность, инновации, антикризисный механизм, мониторинг.

Елиневский В.Ю Активизация механизмов социально-экономического развития региона. - Рукопись.

SUMMARY

Elinevskiy V.Y. Activation of mechanisms of the region social-economic development. - Manuscript.

Thesis for a candidate of economic sciences, specialty 08.00.05 - development

of productive forces and regional economy. - Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2015.

The thesis is devoted to development of theoretical and methodological foundations and practical recommendations for the formation and functioning mechanisms of social and economic potential of the region.

The concept of organizational-economic mechanism of development strategy of socio-economic potential of the region, including the procedure, the principles and procedures of interaction between governments, businesses and people in the formation and implementation of strategies and management tools, providing efficient use of resources and reveals the potential competitiveness growth territory for the benefit of the quality of life of the region.

Methodical approaches to assessment of regional socio-economic differentiation, structuring and quantify the priority program goals of social and economic potential of the region.

Keywords: regional economy, social and economic potential, organizational and economic mechanism, strategy, efficiency, innovation, bailout mechanism, monitoring.

Підписано до друку 10.03.2016. Формат 60×90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.
Замовлення № 15

Копіцентр «Персей»
65039, Україна, м. Одеса, пр. Шевченко 6/3